

FUB
För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna

**FUB-epoken Rickard Sterner
1956 – 1978**

”... Det finns inget större ansvar
än att ta hand om någon
som inte kan klaga.”

Riksförbundet FUB
maj 2006
Olov Andersson

Innehåll

FUB-epoken Richard Sterner (1956 – 1978)

Förord

Inledning

Det Sverige som Richard Sterner var med om att förändra

- Klassamhället och den svenska modellen
- En eftersatt vårdgren
- En utomordentlig statistiker

FUB-epoken Richard Sterner

- “... entusiasm och optimism när han talade om HCK:s viktiga uppgifter”
- Samhället förändras och FUB:s påverkansarbete måste förändras
- “... all vård ska ju inte vara slutet vård...”
- “Demokratins genombrott har nått fram till de utvecklingshämmande,---“
- Omsorgslagen i fara.”Det går inte att byta häst mitt i flodfåran!”
- “Specialsjukhusen är avstjälningsstationer, människor tar skada av anstaltslivet!”
- “Vi hade många hetsiga diskussioner om medinflytande ... jag var med och övertygade honom”
- En av de få som stöttade förslaget om Skövdekonferensen 1968
- ”FUB skall drivas inte bara för de utvecklingsstörda utan med dem”
- Landsmötet då demokratin försvann
- “Det ska inte övervägas – det ska beslutas idag”
- Den internationella solidariteten var en självklarhet för Richard
- FN:s deklaration om rättigheter för psykiskt utvecklingsstörda
- “Richard var också en person som förstod behovet av kunskap”

Personen Richard Sterner

Richard Sterner var en ovanlig person

Slutord

Personnotiser, källor och referenser

FUB-epoken Richard Sterner (1956 – 1978)

“Det finns inget större ansvar än att ta hand om någon som inte kan klaga”

- en mening som Richard Sterner ofta upprepade.

Förord

Under FUB:s femtioåriga historia har det funnits många starka personligheter, som har ägnat en stor del av sina liv åt att, med FUB-organisationen som verktyg, arbeta för ett gott liv för personer med utvecklingsstörning. De allra flesta av dem som gemensamt har burit fram organisationen till den position och betydelse den har och har haft inom svensk handikappolitik har verkat i det tysta, kända och uppskattade i sin nära omgivning. Några framträder i ett större sammanhang och blir ihågkomna med sitt namn på ett särskilt sätt. Richard Sterner är ett sådant, närmast legendariskt namn inom FUB. Men vad vet vi om honom, nu trettio år efter hans bortgång?

Knappast någon av oss som var med under “FUB-epoken Richard Sterner” kunde undgå att ha en åsikt om honom, även om vi inte personligen kom i kontakt med honom. Det har därför varit en stor glädje för mig att med hjälp av personer, som verkade i hans närhet, få möjlighet att ta reda på något mer om personen Richard och om hans insatser, inte enbart inom FUB och svensk handikappolitik. Han var också en betydande ideolog bakom det svenska välfärdsbygget.

Ett stort tack till Ann Bakk, Pie Blume, Ingrid Dalén, Karl Grunewald och Rolf Utberg, vilka svarade på min förfrågan med personliga hågkomster och unikt material. Ett stort tack för samtal och arkivmaterial också till Birgitta Nyman, Ingrid Tånnerud och John Wärngren, vilka uppmärksammat ett upprop i tidningen UNIK 1:2006. Tack också till Ann-Charlotte Carlberg för stöd och hjälp med utformningen av denna berättelse.

Halmstad i april 2006

Olov Andersson
Fil mag

Inledning

Richard Sterner (1901 – 1978) är den legendariske ledaren inom Riksförbundet FUB, Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna, men han var också en förgrundsgestalt inom den samlade svenska handikapprörelsen. Han var ordförande i riksförbundet FUB under åren 1966 till 1972, men var intensivt verksam fram till sin död 1978. Richard Sterner blev ordförande i den då nybildade Handikappförbundens Centralkommitté (HCK) 1963, senare också ordförande i Statens Handikappråd. 1969 ledde han en internationell konferens i Stockholm, som skrev förslaget till FN-deklarationen om de utvecklingsstördas rättigheter. På 1970-talet gjorde han en inventering i ett stort antal länder av utvecklingsstördas rättigheter på uppdrag av FN.

Det finns många berättelser om Richard och i det följande har jag med hjälp av arkivmaterial och minnesbilder av personer som verkade nära honom försökt måla upp några bilder av en kraftfull, fascinerande och ibland kontroversiell person. Han var också förälder med en hemmavarande son med svår utvecklingsstörning och autism. Richards son Tord, Tosse kallad, finns ofta med i minnesbilderna. FUB har av någon betecknats som ”en formidabel framgångssaga”. Richard Sterner är en av de stora pionjärer inom FUB, som har lagt grunden till organisationens framgång.

Richard Sterner tillhörde inte bara FUB eller handikapprörelsen. Han var en av dem som var med om att förändra det svenska samhället under den första halvan av 1900-talet. Jag har därför försökt beskriva några aspekter av det samhälle där Richard Sterner verkade och som måste ha präglats av Richard som person.

FUB var under Richard Sterner-epoken en viktig och respekterad aktör när det gällde att förändra och förbättra förhållanden för personer med utvecklingsstörning. I *”Några trådar i FUB-väven”* (2002) försökte jag belysa något av detta. Det är slående hur närvarande Richard är i denna berättelse och därför blir det följande om ”FUB-epoken Richard Sterner” en form av snabbrepetition av FUB:s historia fram till 1978.

Den bild av personen Richard Sterner, som jag har försökt förmedla, kan och ska inte göra anspråk på att tränga in i människan Richard Sterner. Tack vare att några av de personer, som kom i nära kontakt med honom, varit vänliga att förmedla några personliga intryck, möter vi en person som inte tycks ha lämnat någon oberörd.

För att inte belasta texten saknas ofta presentation av personer som nämns. En förteckning med några korta presentationer ges i en efterskrift.

Det Sverige som Richard Sterner var med om att förändra

Richard Sterner var en av ideologerna bakom den svenska efterkrigspolitiken på 1940-talet. Hur såg det samhälle ut som Richard Sterner växte upp och verkade i? Vilka värderingar präglade tiden? En kort beskrivning av den tidens samhälle, utifrån ett FUB-perspektiv, kan var värdefull för att sätta in honom i en tid och ett samhälle som vi inte känner igen idag. Der ger en relief åt hans insatser. Några försök att förklara vad det var som gjorde att han ägnade de sista 20 åren av sitt liv åt FUB och den svenska handikapprörelsen skall inte göras, men en utgångspunkt är dock självklar; omtanken om en son med autism och utvecklingsstörning.

1920- talets världsomfattande depression nådde på allvar Sverige i början av 1930-talet med rekordartad arbetslöshet och en hårt pressad fattigvård. Detta bäddade för ett samhällsklimat där det inneboende föraktet för svaghet fick möjlighet att komma upp till ytan. Att detta i det nazistiska Tyskland ledde till planmässigt mördande av tusentals människor med utvecklingsstörning är numera väl känt. Tvångssteriliseringarna och behandlingen av de intagna

på anstalter som Vipeholm är några tydliga uttryck för samma människosyn i Sverige. År 1922 förekom en motion till riksdagen om tvångssterilisering av sinnesslöa under hänvisning till "de rashygieniska vådorna av att sinnesslöa fortplantar sig".

Klassamhället och den svenska modellen

Inte ens den nya svenska modell för socialpolitiken, som började växa fram under 1930-talet, och som var ett resultat av krisen, kan sägas vara fri från den då dominerande människosynen. På längre sikt kom dock det solidaritetstänkande man lade grunden till under 30-talet att också omfatta personer med utvecklingsstörning, men de stod helt utanför det svenska folkhem som Per Albin Hansson beskrev 1928. Något egenvärde som människor hade de inte. De stora auktoriteterna makarna Myrdal med sin "Kris i befolkningsfrågan" tog visserligen klart avstånd från den ovederhäftiga rasbiologiska s k vetenskapen i Tyskland, men ansåg att de arvsbiologiska tankarna var fullt tillämpliga på "samhällets botten av individer (sinnesslöa bl a)". En viktig uppgift för socialpolitiken var att skapa ett bättre människomaterial.

Sverige var ett utpräglat klassamhälle. Kopplingen mellan "sinnesslöhet" och den lägre, utbildade och fattiga samhällsklassen har varit mycket seglivad. Den stora grupp av s k sinnesslöa människor, som vi sätter i samband med tvångssteriliseringar och omhändertagande på uppfostringshem, arbetshem och liknande kom från den fattiga och egendomslösa underklassen. Föräldrarna till dessa barn hade inget att säga till om när myndigheterna bestämde vad som skulle ske med barnen. Åke Johansson har beskrivit detta väl i sin "Åkes bok" (Åkes Bok 2.0, Kristina Lundgren, Riksförbundet FUB, Halmstad 2003). Det var fattigvårdsnämnderna och skolstyrelserna, oftast med kyrkoherden i församlingen som ordförande, som klassade vissa människor som undermåliga.

Överklassen och den övre medelklassen ville inte förekomma i några offentliga register och därför sökte man till varje pris råd hos privata läkare och privata alternativ. Det fanns gott om privata vårdhem där det utvecklingsstörda barnet kunde gömmas undan. Framstående offentliga personer, inom näringsliv, offentlig förvaltning, teater och inom kyrkan, gjorde allt för att dölja att det fanns ett barn med utvecklingsstörning i familjen. Ingen i bekantskapskretsen eller i samhället skulle få veta. På Östermalm i Stockholm, där man hade stora våningar och gott om plats, var det inte ovanligt att man gömde undan det funktionshindrade barnet i något rum dit ingen utomstående hade tillträde. Någon uppskattade antalet sådana "Östermalmsfamiljer" till ett hundratal. De hemmavarande mödrarna i dessa familjer måste ha haft den dubbla rollen att både gömma och vårda.

Richards hustru Margareta fick säkert ta hand om det tunga dagliga tillsynsarbetet med den överaktive Tosse, men hon behövde inte dölja. Den inflytelserike och kände generaldirektören Richard Sterner följde inte det mönstret när han gick sina dagliga promenader med Tosse. Det finns många berättelser om Richards och Tosses promenader. Till FUB:s medlemstidning UNIK har följande berättats: "Richard och Tosse åkte spårvagn. Medpassagerarna gjorde olämpliga miner mot Tosse. Med skärpa och mycket högt sa Richard: 'Det är förvisso ingen mänsklig rättighet att slippa se utvecklingsstörda'." En illustration till vad Karl Grunewald anser vara FUB-pionjärernas stora insats: De bröt fördomsvallen.

Statens insatser på det sociala området var fram till 1940-talet av blygsam omfattning, men då påbörjades den kursändring som skulle leda fram till "den svenska modellen" för en modern välfärdsstat. 1941 tillsattes den s k befolkningsutredningen med Tage Erlander, då statssekreterare på Gustav Möllers socialdepartement, som ordförande. Motivet var främst att debatten om ett sjunkande barnafödande åter hade tagit fart. Uppgiften var bl.a. att föreslå åtgärder för att förbättra barnfamiljernas villkor. Ett av utredningens förslag, som också kom att genomföras, var det allmänna barnbidraget. Beslut om detta fattades 1947.

En eftersatt vårdgren

Den första lagen om ”undervisning och vård av bildbara sinnesslöa” kom 1944 och var, trots den rådande mörka synen på personer med utvecklingsstörning, ett första uttryck för en kommande våg av reformer. Sverige befann sig i ett förmånligt läge efter krigsslutet 1945. Landet hade en politisk, ekonomisk och social stabilitet. Industrin hade visserligen fått ställa om under beredskapstiden, men produktionsapparaten var inte sönderslagen som i de krigförande länderna. Den svenska tillväxten ökade snabbt och kraftigt efter kriget. Den allmänna höjningen av utbildning och levnadsnivå som började synas var också på väg att undanröja en av grundorsakerna till utvecklingsstörning, brist på stimulans betingad av låg utbildning och fattigdom.

Det sociala reformarbetet under efterkrigstiden var intensivt och en rad utredningar arbetade med frågor om t ex pensioner, bostadspolitik, arbetslöshetsförsäkring och semesterlagstiftning. Även ”sinnesslövärderna” fick sina utredningar. Under den tioårsperiod som förflöt efter det att 1944 års lag antagits tillsattes hela fem kommittéer.

Institutionsvärlden bestod och skulle komma att bestå länge, men det skedde ändå under denna tid en försiktig men tydlig omsvängning av synen på utvecklingsstörda. Samhället tog på sig ett större ansvar och det började finnas en vilja till en viss öppenhet mot omvärlden. Nu handlade det både om utbildning och om vård av såväl barn som vuxna. Man talade om att vården av sinnesslöa var en ”eftersatt vårdgren”, många anstalter var ”otidsenliga” och platsantalet var otillräckligt. Frågor om rättssäkerhet vid intagning och kvarhållande på anstalt togs t ex upp av ”1951 års sinnesslövärdsutredning”.

År 1952 bildade G.A. Hjelmström den första FUB-föreningen i Stockholm och efter 1956 är riksförbundet FUB:s historia sammanlänkad med det svenska samhällets förvandling till ett samhälle som hävdar allas lika värde.

En utomordentlig statistiker

Det kan vara intressant att sätta in Richard Sterner och hans civila karriär i det perspektiv som föregående beskrivning förmedlar. Han kom från en borgerlig miljö, fadern var bankdirektör. För personer med en sådan familjebakgrund var det naturligt med högre utbildning. 1920 tog han studentexamen och 1925 var han klar med sin fil.kand. Richards ungdoms- och utbildningstid inträffade alltså under mellankrigstiden och i det samhällsklimat som då rådde. När och varför han med sin borgerliga bakgrund anslöt sig till det Socialdemokratiska Arbetarpartiet (SAP) vet vi inte, men arbetarrörelsen har alltsedan sin barndom åtföljts av välbeställda och välutbildade borgare, som drivna av äkta övertygelse arbetat för de socialdemokratiska idéerna. Sterner tycks ha varit en av dessa. Finansminister Gunnar Sträng betonar i en minnesruna 1978 Sterners lojalitet med partiet och beskriver honom som en ”uppförande, kunnig och arbetsam vän och medarbetare”. Han skriver också att han:

- ”...på ett naturligt sätt ställde sig i ledningen för det organisationsarbete som hade att försvara de handikappades intressen. Här gjorde Richard Sterner kraftfulla insatser och svarade för kontakten mellan de eftersatta grupper han hade att företräda och myndigheterna. Hans arbete på detta område tillhör de bestående insatserna i Richard Sterners liv.”

Han var statistiker (”en utomordentlig statistiker”, har Ann Bakk berättat från tiden på FUB:s kansli) och fick direkt efter fil.kand.-examen tjänst på Socialstyrelsen där han innehade olika befattningar fram till 1937. Även om han inte var engagerad, vilket vi inte vet, i den då aktuella s.k. sinnesslöfrågan kan han inte ha undgått att få kännedom om de frågor som hörde dit. Och inte minst måste han ha kommit i kontakt med alla de personer, inom en relativt begränsad krets, vilka var och senare skulle bli tongivande socialdemokratiska politiker, ideologer och ämbetsmän. Där fanns socialministern Gustav Möller, nationalekonomen Karin Koch, Tage

Erlander, som började som rikspolitiker i socialdepartementet och där fanns Gunnar och Alva Myrdal.

Socialdemokratin växte under den här tiden fram som det stora sociala reformpartiet, men för de politiker som var i full färd med att planera för ett framtida folkhemssverige fanns ännu inte omsorger om utvecklingsstörda med som någon stor fråga. Tiden präglades av rasbiologi och uppbyggnad av de stora institutionerna. Det fanns så många andra sociala förhållanden att förändra för att rycka upp landet ur fattigdom och arbetslöshet. Statistik och nationalekonomi var viktiga instrument i reformarbetet. Som en av de ledande teoretikerna i SAP blev Sterner huvudsekreterare i utarbetandet av arbetarrörelsens efterkrigspolitik 1943-44. En sammanfattning av detta kan man läsa i hans lilla skrift *"Arbete mot fredskris"* från 1943 där han går igenom vad som behöver göras för att Sverige inte ska hamna i samma läge som efter första världskriget med arbetslöshet, depression och våldsamt prisfall. Nu är det full sysselsättning som ska gälla. Man måste också underlätta för de partiellt arbetslösa att få arbete.

Statistikern Sterner var en i kretsen kring Gunnar Myrdal, nationalekonomen och socialpolitikern. 1934 skrev paret Gunnar och Alva Myrdal den för socialpolitiken betydelsefulla debattskriften *"Kris i befolkningsfrågan"*. Man kan undra vilken inställning Sterner då hade till Myrdals diskussioner om socialpolitikens roll för att skapa "ett bättre människomaterial" genom att tillämpa rasbiologiska tankar när det gällde "samhällets bottensats av individer (sinnesslöa bl. a.)". Att få ett barn med utvecklingsstörning var antagligen lika främmande för honom som för alla andra föräldrar innan barnet är fött. Fram till 1943 när sonen Tord föddes var kanske "samhällets bottensats" enbart ett samhällsteoretiskt problem för honom.

Gunnar Myrdal var handelsminister åren 1945 till 1947 och Sterner var statssekreterare i samma departement från 1945 till 1952. Gunnar Myrdals internationella berömmelse grundar sig på det nu klassiska verket *"An American Dilemma"* (1944), som han genomförde tillsammans med bl.a. Sterner under åren 1938 till 1942. Det väldiga statistikarbete, som Myrdal grundade sina slutsatser på är till stor del Sterners verk. *"An American Dilemma"* handlar om, som det då hette, negerbefolkningens ekonomiska och sociala förhållanden. 1943, samma år som sonen Tord föddes, kunde Sterner lägga fram sin doktorsavhandling i ämnet vid Stockholms universitet; *"The Negro's Share"*. Titeln kan betyda den andel/jordlott som "negrerna" var hänvisade till, men så kallades också den del i bussarna, som dessa var hänvisade till i den segregerade amerikanska södern. När Gunnar Myrdal 1974 fick ekonomipriset till Nobels minne för sina arbeten menade han att Sterner borde haft del i priset. Istället lät Myrdal instifta en fond i Richard Sterners namn.

Rolf Utberg berättar:

- ---"Han (Gunnar Myrdal) kallade på mig och berättade att han ville att halva priset skulle manifesteras Richard Sterners insatser. Kanske som en handikappfond med Richards namn. Jag fick i uppdrag att utforma ett förslag. Därmed skrev jag grunderna för Richard Sternerfonden. Därmed lever Richard Sterner kvar. Hans insatser kan aldrig ifrågasättas. När Gunnar Myrdal överlämnade donationen var vid en middag, som jag fått till uppgift av Alva och Gunnar Myrdal att anordna i Sterners hem, bl.a. närvarade vårt lands första kvinnliga statsråd, det stridbara tidigare statsrådet Ulla Lindström, Bengt Nirje, Karl Grunewald, min fru och jag."

År 1952 utnämns Sterner till generaldirektör och chef för Försäkringsinspektionen, en tjänst han innehade till sin pensionering 1967. Det var alltså som generaldirektör han gjorde sitt inträde i FUB, en titel med en auktoritet som på den tiden imponerade på ett helt annat sätt än idag. Titlar var vanliga som tilltalsord och enligt Rolf Utberg tilltalades Richard Sterner alltid av Gunnar Sträng, den mäktige finansministern, med titeln "generaldirektör".

Karl Grunewald berättar i ett samtal att han såg en reportagefilm där Richard promenerar i rask takt med sonen Tosse några steg efter. Hans tanke var: "Ska en generaldirektör behöva ha det så? Det borde ju vi läkare kunna göra något åt. Det kan ha varit en av de saker som gjorde att

jag började bli intresserad av det här området.” Karl tillägger också något urskuldande: ”Du vet, man hade ju en annan syn på ’överheten’ på den tiden!” Ett annat exempel på detta är anekdoten från Örnsköldsvik, där Ingrid Tannerud berättar om när Richard 1964 kom till FUB-föreningen för att hålla föredrag. Hon råkade ha tamburen full av tidningar från en pappersinsamling. Grannfrun hade efteråt undrat hur hon kunde bjuda hem en generaldirektör när hon hade det så stökigt.

FUB-epoken Richard Sterner 1956 – 1978

Exakt när Richard Sterner anslöt sig till FUB är inte klart, men han ingick som ledamot i riksförbundets första styrelse 1956. Första gången hans namn finns med i de dagboksanteckningar G.A. Hjelmström, FUB:s grundare, förde åren 1952 till 1958 är den 14 april 1956. Det var en vecka före det sammanträde där riksförbundets bildande skulle ske. Den nominerade ordföranden, Dr. Torsten Ramer, låg sjuk med blödande magsår och hade av sagt sig att komma ifråga för ordförandeposten. Hjelmströms anteckning är kortfattad som vanligt och anger endast att han ringt Sterner angående ordförandeskapet. Vad som avhandlades vet vi inget om, men Ramer var i alla fall riksförbundets ordförande under de två första åren, varefter han avgick på grund av hälsoskäl. Den andra och sista gången Sterners namn förekommer i dagboken omtalar att han höll tal vid banketten den 22 april 1956!

Även om Richard inte låter tala om sig särskilt mycket i protokoll och anteckningar från 1950-talet kan man förmoda att han inte var överksam. Riksförbundet var under uppbyggnad, stadge- och organisationsfrågor tog plats, det mesta sköttes ideellt av styrelseledamöterna och det gällde att skaffa fram pengar. Alla de s.k. modellprojekten, förskolor, skolskjutsar, koloniverksamhet etc., var lokalföreningarnas angelägenhet. Policyn att de av FUB startade verksamheterna skulle övertas av samhället blev efterhand allt mer uttalad och FUB betonar tidigt att helst borde man inte starta något utan centralstyrelsernas vetskap.

Centralstyrelsen var den styrelse inom landstingen som ansvarade för frågor om omsorger om personer med utvecklingsstörning. Allteftersom länsförbunden bildades fördes också kravet fram att FUB-föreningarna borde få vara representerade i centralstyrelserna. 1959 slår Richard Sterner vid ett styrelsemöte fast att de största insatserna för barnens uppfostran och vård måste göras av samhället och att en väsentlig del av FUB:s arbete måste gå ut på att stimulera myndigheterna att göra så goda insatser som möjligt. Det viktigaste för riksförbundet var att göra upp översikter över vad som är allmänt känt behov och vad det allmänna bör göra. Statistikern och ideologen Sterner presenterar sig.

Han deltog också i opinionsbildningen med långa välskrivna artiklar i olika tidningar. 1961 presenterar han i tidningen Östra Småland ”några axplock” ur ”den snabbt växande folkrörelsen” FUB:s program för förbättringar för psykiskt utvecklingsstörda. Han använder en taktik, som han skulle komma att använda många gånger, att först föra fram de positiva insatser som gjorts av landstingen sedan 1954 års lag infördes och sedan allt det som fortfarande behöver göras. Vid sidan av institutionsvården måste det praktiska och ekonomiska stödet utvecklas till familjer som vårdar barnen hemma. Han understryker att det särskilt är mödrarna som blir hårt bundna. Sedan räknar han upp en lång rad exempel på brister, bl.a. bristen på utbildad personal, platser i skyddad verksamhet och inte minst den otillräckliga medicinska och psykologiska forskningen. Ett långt avsnitt belyser särskilt tydligt hans och den tidiga FUB-rörelsens krav på vårdhemmen:

- ”Fortfarande får man slå vakt om principen att vårdinstitutioner inte ska vara onödigt stora, att de ska vara differentierade och bjuda en hemliknande atmosfär. I ett upprustningsförslag 1960 avseende barn med komplicerad utvecklingshämning förordades att fyra centrala

institutioner skulle sammanlösas till tre – och senare eventuellt till två. --- Den som rörde upp alla himlar och dessutom alla världsliga myndigheter och experter för att hindra en sådan ordning var RFUB-ordföranden Anna Sodenstierna.”

Han finner det sedan tillfredsställande att barnpsykiatrer, medicinalstyrelsen och inte minst statsrådet Rune Johansson ställt sig bakom en justering av förslaget.

”... entusiasm och optimism när han talade om HCK:s viktiga uppgifter...”

Sterner insåg också att FUB inte kunde stå ensam i arbetet med att förändra samhällets insatser inom handikappområdet. Tanken att etablera samarbete mellan olika handikapporganisationer var inte ny och det ansågs värdefullt att ha ett organ, som kunde göra anspråk på att i vissa frågor tala för den samlade handikapprörelsen. Bakgrunden var att den 1942 bildade ”Rikskommittén för partiellt arbetsföra” hade upplösts. Kommittén hade varit representerad i olika myndigheter, bl.a. Länsarbetsnämnderna. En interimstyrelse hade sänt över stadgeförslag till ett samarbetsorgan och erbjudit FUB att ansluta sig. FUB anslöt sig och Richard Sterner blev HCK:s förste ordförande. Han innehade posten mellan 1963 och 1974.

Det inledda samarbetet var dock inte oproblematiskt. Inte minst orsakade diskussionerna om begreppet ”handikapp” turbulens. 1965 var splittringen av HCK på gång. DVR, De Vanföras Riksförbund, planerade att ändra sitt namn till De Handikappades Riksförbund, DHR, och hade av vissa uttalanden att döma ambitioner att organisera även andra handikappgrupper än de rörelsehindrade. Övriga till HCK anslutna organisationer hade opponerat sig och hade lagt fram ett förslag att alla organisationer skulle ta in ordet ”handikapp” i sina namn. FUB skulle i så fall komma att heta ”Handikappförbundet för utvecklingsstörda”. FUB:s förbundsstyrelse tog inte helt avstånd från ett sådant namnbyte, men förutsättningen var att alla andra organisationer gjorde på samma sätt.

Flera av ledamöterna i förbundsstyrelsen trodde inte att ett namnbyte skulle lösa det verkliga problemet. Det behövdes särskilda föreningar för olika former av handikapp eftersom föräldrar med likartade problem ville ty sig till varandra. Här kan en anknytning göras till FUB:s egna namndiskussioner när riksförbundet bildades. Då fanns också från vissa håll önskemål om att ha ett namn som gjorde att även andra än föräldrar till utvecklingsstörda kunde vara med. Detta avslogs då med likartade argument som nu, ca 10 år senare. Bengt Nirje, FUB:s ombudsman, tillförde emellertid nu en ny aspekt på situationen. Han menade att det fanns djupa ideologiska klyftor, som bestod i att DVR helt tog avstånd från att ta emot bidrag från andra organisationer, som t ex Röda Korset, för att driva egna verksamheter. DVR var här tydligen mer radikal än flera andra, däribland FUB. Det var också FUB:s målsättning att samhället skulle ta över de verksamheter förbundet startat, men till dess tog man gärna emot hjälp från andra håll. Dessutom, eftersom FUB hade tagit emot över 400 000 kr från Röda Korset och Svenska Scoutförbundet, kunde man inte överge sin policy!

I mitten på 1970-talet fick FUB själv sin egen ”bingo-debatt”. Framför allt från Stockholmsföreningen kom starka krav på att FUB som handikappförening inte skulle ”tjäna pengar på andras olycka/spelberoende”. Pie Blume, då anställd på Stockholmsföreningens kansli, berättar att den ”radikala och ’avvikande’ Stockholmsföreningens styrelse och kansli (inkl. mig!)” var lite oroliga för Richards inflytande i kraft av hans auktoritet. Richard hade då valts in som suppleant i föreningens styrelse och hade en mer pragmatisk syn på pengarnas ursprung – de var ju en nödvändig del av föreningens budget.

DVR:s, senare DHR:s, historieskrivare har en annan uppfattning om meningsskiljaktigheterna inom HCK. I samband med namnbytet ville man ha igång en debatt om handikappbegreppet, man hade länge arbetat för hela handikappområdet, men man ville rakt inte ”uppsluka alla andra förbund”, som HCK:s ordförande Richard Sterner hade uttryckt det. Man tyckte också att HCK

hade blivit för maktfullkomligt gentemot medlemsförbunden. DHR lämnade HCK 1971 efter flera års stridigheter.

Rolf Utberg, mångårig framträdande representant för HCK, ger en personlig bild av Richard och av hans position inom handikapprörelsen. Berättelsen ger också flera intressanta inblickar i några för handikapprörelsen viktiga händelser, programmet "Ett samhälle för alla" och Handikappidrottsförbundets bildande:

- "Första gången jag träffade honom var våren 1968. Och då handlade det om en anställningsintervju. Jag hade, stimulerad av Linnéa Gardeström, Statens Handikappråd, sökt jobbet som kansliansvarig för HCK (numera HSO) där Richard Sterner var ordförande. Samtalet ledde till anställning ett par månader senare. Och det var något jag aldrig ångrade. Vi hade några väldigt fina år av samarbete.

Nog hade jag hört ett och annat om Richard Sterner, inte minst i mitt arbete som arbetsvårdskonsulent i Stockholms arbetsvård, och uppmärksammat honom i den då aktuella handikappdebatten och hans praktiska insatser för FUB och RMH (numera ¹RSMH).

Men att möta honom personligen var något extra. Han utstrålade entusiasm och optimism när han talade om HCK:s viktiga uppgifter och framtid, han var fylld av energi. Samtidigt tog han sig gott om tid att lyssna på mina svar på de av honom ställda frågorna.

Richard Sterner visade sina medarbetare stort förtroende och gav dem stor handlingsfrihet. Ett exempel är när jag föreslog att vi skulle ta kontakt med Olof Palme när han var nyttillträdd statsminister. Jag föreslog att vi skulle begära att få träffa Palme och de viktigaste ministrarna för handikappfrågor. Bra, blev hans svar. Du har ju haft kontakt med Palme tidigare, så försök ordna det.

Det utföll väl. Vi fick träffa Palme, Gunnar Sträng och sex-sju fackministrar för att redovisa våra krav/önskemål inför valet 1970. Det intressanta vid denna överläggning var med vilken respekt hela regeringssidan bemötte Richard Sterner. Alla lyssnade uppmärksam och hade seriösa frågor att ställa.

Året därpå gick vi över till att träffa varje fackminister årligen var för sig och med en avslutning med statsministern och finansministern och då förstärktes min känsla av respekt för Richard Sterner. En intressant detalj i sammanhanget är att Richard Sterner av Gunnar Sträng alltid tilltalades med generaldirektör, alltså hans titulering från sin ämbetsmannatid.

Så beslutade HCK att inkalla sin första rikskonferens år 1972 för att diskutera samarbetets framtid och att utforma det första gemensamma handikappolitiska programmet för HCK.

Nu var Richard Sterner i sitt esse. Den enda oro jag kunde utläsa var om vi skulle få tillräckligt med deltagare. Du har skaffat alldeles för stor lokal fick jag höra gång på gång.

Jag hade med hjälp av riksdagsledamöter verksamma inom handikapprörelsen, och särskilt Bengt Wiklund, ordförande i reumatikerförbundet, fått talman Henry Allard att upplåta "Stora partilokalen" med plats för 250 deltagare.

Alla gränser sprängdes. Strax hade vi lokalen fylld. Det till stor del tack vare Richard Sterner. Han försummade inte ett tillfälle att tala för uppslutning. Sedan fick vi på golvet 'göra grovjobbet', vilket vi också var anställda för.

Snart fann vi att "Stora partilokalen" var otillräcklig. Ett telefonsamtal från mig till talman Henry Allard öppnade hans dörrar. Jaså, är han med. Hälsa honom särskilt välkommen.

Talman Henry Allard var överraskande positiv till vårt förslag att få disponera riksdagens plenisal och 22 (!) utskottsrum för grupparbeten. Det skall vi tacka Richard Sterner för. Han gjorde starkt intryck på talmannen. Därom råder det ingen tvekan. Jag bidrog med praktiska upplysningar. Vi fick under två dagar kostnadsfritt disponera riksdagens plenisal och 22 utskottsrum för riksdagens ordinarie arbete.

¹ Riksförbundet för Social och Mental Hälsa

Kostnadsfritt! Tack vare Richard Sterner, med viss hjälp i marginalen av undertecknad. Talmannen betonade att beslutet var ovanligt, ja, unikt.

Programmet vi skrev i riksdagshuset – vad skulle det heta? Richard och jag hade en åsikt: Programmet skulle heta ETT SAMHÄLLE FÖR ALLA! Och så fick det bli.

Richard Sterner hade viktiga roller utanför handikapprörelsen. Jag tänker på Statens Handikappråd, Handikappinstitutet (Numera Hjälpmedelsinstitutet), SÖ:s folkbildningsbyrås handikappråd, AMS's rådgivande nämnd i handikappfrågor m.fl. m.fl.

I alla dessa sammanhang imponerade Richard Sterner stort. Han var i alla dessa samarbetsorgan den borne diplomaten. Blev det någon meningsskiljaktighet var han snabbt framme med förslag på gemensamt beslut. Förslagen vann oftast allmänt gillande.

Så skulle vi bilda Handikappidrottsförbundet. Tidpunkten var icke självklar inom handikapprörelsen. HCK var enigt: så snart som möjligt, andra anmälde avvikande åsikt (läs DHR) som ville uppskjuta ett beslut.

Richard Sterner sa: jag kan inget om idrott men jag har förtroende för Bengt Nirje (FUB) och Rolf Utberg att reda ut det här. Det gjorde vi. Men beslutet om bildandet av SHIF hade aldrig kommit till stånd utan HCK:s fulla stöd och med Richard Sterner i ryggen!"

Samhället förändras och FUB:s påverkansarbete måste förändras

Richard Sterners närvaro och dominans inom FUB är påfallande från 1960-talet och fram till hans död 1978. Man träffar ständigt på hans namn i arkivmaterialet. Han lämnade på något sätt aldrig FUB-arbetet och i kraft av sin person och auktoritet var han en centralgestalt som det mesta rörde sig omkring. Ur *"Några trådar i FUB-väven"* (2002) har jag hämtat de flesta ställen där han har haft sitt ord med i laget. Det betyder att beskrivningen av vissa för FUB viktiga skeenden återberättas, men fokuseras på Richard Sterners roll.

Det ska erinras om att FUB gick in i en ny fas i sin verksamhet när Bengt Nirje anställdes som FUB:s förste ombudsman 1960 och ett verkligt kansli skapades. Där fanns också en annan viktig medarbetare med stort förtroende från Richard, juristen Allan Everitt. FUB blev med sin kompetens en organisation som man lyssnade på. 1950-, 1960- och 1970-tal var årtionden under vilken lagstiftningen om insatser för personer med utvecklingsstörning successivt byggdes ut. Normalisering, integrering, delaktighet blev ledord för samhällets lagstiftning. Självklart var inte FUB den enda aktören, men FUB var en viktig och respekterad aktör, inte bara centralt utan även ute i landet. Det var en ovärderlig tillgång att ha Richard Sterner som centralfigur för FUB-rörelsen under hela denna tid.

Richard Sterners enorma kännedom om samhällsmaskineriet, "rätt" partitillhörighet och nära kontakter med de viktiga personerna, tillsammans med hans kompetens och starka personlighet kom till sin verkliga rätt i arbetet med lagstiftningen.

1944 års "Lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa" var den första av de lagar som omfattade personer med utvecklingsstörning, dock bara "de bildbara sinnesslöa". Landstingens centralstyrelser fick ansvaret för att upprätta Centralanstalter och bildbara sinnesslöa fick skolplikt. Det var den lag som gällde när Stockholmsföreningen bildades 1952. Den första tidens FUB-kontakter med centralstyrelserna var spontana och informella och tycks ofta ha präglats av "ett gott och förtroendefullt samarbete". Man tog ofta kontakt med någon i centralstyrelsen inför en föreningsbildning eller när den nya föreningen planerade att starta en verksamhet.

När riksförbundet bildades gällde 1954 års "Lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna". Förutom att denna lag också avsåg barn under skolåldern utvidgades den till att omfatta "personer över 18 år som är ur stånd att taga vård om sig själva på grund av allmän psykisk efterblivenhet".

Som vi såg ovan var man tidigt på det klara med att de verksamheter FUB startade var en angelägenhet för samhället. Sterner var en av dem som 1959 klart uttryckte denna inriktning.

1960 var det dags att försöka få till stånd ett mer formaliserat samarbete med myndigheterna. Då kom motioner om ”det önskvärda att få in FUB-representation i centralstyrelserna”. Eftersom ledamöterna i centralstyrelserna var politiskt förtroendevalda fanns det två vägar att gå. Antingen fick man försöka uppmuntra FUB-medlemmar att bli politiskt aktiva, en linje som bl. a. Richard Sterner kom att driva hårt, eller att försöka få någon riksdagsledamot att motionera om en lagändring, som gjorde det möjligt att ta in företrädare för intresseorganisationer i centralstyrelserna.

Något lagförslag om föräldrarepresentation i centralstyrelserna kom aldrig, men arbetet under 1960-talet gav ändå resultat. I 1967 års Omsorgslag infördes bestämmelsen att omsorgsstyrelserna skulle adjungera en representant från FUB till sina sammanträden eller ha regelbundna samrådsmöten med FUB. Detta var troligen första gången, som man i svensk lag gav en ideell förening möjlighet att delta i en kommunal nämnd. Från och med 1968 påbörjades på allvar myndigheternas samverkan med företrädare för handikapporganisationerna. Man valde olika former för denna samverkan. Under tiden landstingen hade ansvar för de särskilda omsorgerna hade flera länsförbund adjungerade representanter i omsorgsstyrelserna, men flertalet hade andra former av avtal där samarbetet reglerades. Det var heller inte alldeles ovanligt att FUB-föräldrar följde Richard Sterners uppmaning och gick in i politiken. De kunde vara värdefulla informatörer om landstingets inre arbete, men dessa och FUB-föreningarna upptäckte också det problematiska i att sitta på två stolar. Att som partirepresentant behöva svara för beslut som FUB kraftigt hade motsatt sig skapade förtroendeklyftor.

”...all vård ska ju inte vara sluten vård” (Richard Sterner om 1967 års Omsorgslag)

Det var den s k mentalsjukvårdsberedningen, som 1961 fick uppdraget att göra en översyn av 1954 års lag. Redan i april informerade Richard Sterner förbundsstyrelsen om en informell uppvaktning hos socialpolitiska kommittén för att få reda på vilka frågor beträffande utvecklingsstörda som kommittén kunde ta upp. Konsulentverksamhet och särskilda barnbidrag hade varit föremål för diskussion. Kontakterna med departement och utredningar fortsatte under året. Sterner ville att FUB:s ståndpunkter skulle formuleras i ett särskilt program, som kunde läggas fram för socialpolitiska kommittén och beredningen. Förbundsstyrelsen tillsatte en tremannakommitté med Richard Sterner som ordförande

”FUB:s lagkommitté”, som den i fortsättningen kallas, var inte klar med sitt arbete till 1962 års landsmöte, men rapporterade ändå att den fört fram en del synpunkter vid ett sammanträde med den statliga kommittén. John Philipsson avlöste Anna Sodenstierna som förbundsordförande vid detta landsmöte. 1963 blev FUB erkänd som remissorgan och FUB:s ombudsman, Bengt Nirje, kallades till utredningens expertkonferenser.

En stor fråga för FUB var den om de skyddade verkstäderna för utvecklingsstörda. Man var under dessa år i början av 1960-talet i full färd med att bygga upp det s k Uppsalaprojektet, ”Riksförbundet FUB:s stiftelse för främjande av skyddade verkstäder för utvecklingsstörda”, som sedan blev ”FUB:s forskningsstiftelse ala”. Man arbetade hårt för att föra in bestämmelser om skyddade verkstäder för utvecklingsstörda i den nya lagen. Den socialdemokratiska riksdagsmajoriteten ställde sig inte bakom detta och enligt en källa skall Richard Sterners partiloyalitet den här gången gjort sig gällande.

Landsmötet 1964 ägnade stort utrymme åt den pågående revisionen av lagen. Richard Sterner gav en lång och ingående redogörelse för de ståndpunkter FUB hade fört fram till utredningen och han började med att konstatera att en glädjande förbättring redan beslutats. Från och med 1967 skulle landstingen vara huvudmän även för de s k §4-fallen eller som de också kallades ”komplikerade fall och svårhanterliga fall”. De återfanns oftast på de statliga specialistsjukhusen och statens insatser hade släpat efter för dem. De och deras familjer var svårt drabbade och hade lidit allra mest. Han konstaterade också att det pågående utredningsarbetet hade tillkommit på grund av statsmakternas goda vilja, men att en bidragande orsak också hade varit att FUB stött

på rätt ordentligt under de gångna åren. Han var tacksam för att den statliga lagkommittén hade varit så tillmötesgående och att FUB skriftligen fått lägga fram sina önskemål. Arbetsutskottets muntliga förhandlingar med kommittén hade säkert också varit av värde. I vilken mån man skulle komma att ta hänsyn till FUB:s önskemål visste han ju inte, men FUB motsåg med förväntningar de förslag som skulle komma.

Några punkter i Sterners redogörelse kan ses som mer övergripande och principiella ställningstaganden. Det första han tog upp var terminologin. Att begreppet psykiskt efterblivna skulle ersättas med något annat var klart och flera andra beteckningar hade föreslagits. Utredningen tycktes föredra ”psykiskt utvecklingshämrad”, bl a för att få en mera enhetlig nordisk terminologi. FUB höll dock hårt på ”psykiskt utvecklingsstörd”, vilket dessutom ju redan hade blivit accepterat i språket. FUB ville också få bort benämningen centralstyrelse, eftersom det var ”ett sådant där auktoritetsnamn”. Sterner lanserade ordet ”nämnd för psykiskt utvecklingsstörda”; begreppet ”omsorger” och ”Omsorgsstyrelse” hade ännu inte kommit upp.

En intressant passus är följande, som gäller vikten av tillräcklig och utbildad personal: ”Vi är här i landet duktiga på att utforma en socialpolitik, som ger kontantförmåner. Vi är också ganska duktiga när det gäller att bygga hus. Men vi måste erkänna att vi inte är lika duktiga när det gäller att skaffa personal till husen eller att skaffa personal även utan hus, för all vård skall ju inte vara sluten vård”. Sterner antydde här ett tänkande som frikopplar insatser för personer med utvecklingsstörning från speciella byggnader, som vårdhem, dagcentra och gruppboheter.

I fortsättningen gick Sterner igenom en lång rad av de krav FUB ställt ifråga om daghem, förskolor, skolor, boende och sysselsättning, men även krav ifråga om tandvård och socialförsäkring. För första gången använde han här begreppet ”den lilla gruppens princip”, ett begrepp som säkert diskuterats med Karl Grunewald. Begreppet blev mycket användbart både för Karl Grunewald och för FUB i kampen för vårdhemsavvecklingen. När det gällde frågor om beslut, som berörde den enskilde, om olika åtgärder, inskrivning, intagning, flyttning mellan institutioner etc., hävdade FUB att samråd med den utvecklingsstörde eller dennes anhöriga **alltid** måste ske. Om tvång måste förekomma, t.ex. intagning på sluten anstalt på grund av att den utvecklingsstörde kan skada sig själv eller andra, måste lagliga garantier finnas för att rätten att ta till tvång inte missbrukades. Behovet av tvångsintagningar ifrågasattes vid denna tid varken av FUB eller av någon annan. I ett annat sammanhang tog emellertid FUB upp vilka indikationer för tvångsåtgärder, som man ansåg skulle gälla och man motsatte sig starkt uttryck som var nedsättande för den enskilde individen eller som skulle skuldbelägga denne. Indikationer som ”sedeslöst leverne” borde ersättas med ”risk för att bli sexuellt utnyttjad”.

”Demokratins genombrott har nått fram till de psykiskt utvecklingshämrade”

År 1966 höll ”Svenska föreningen för undervisning och vård av psykiskt efterblivna” sitt 20:e allmänna möte i Mariestad. FUB:s Richard Sterner var där. Man firade 100-årsjubileet av den svenska vården av de psykiskt efterblivna. Det var nämligen 1866 som pionjären Emanuella Carlback öppnade det första hemmet för psykiskt handikappade vid Nya Varvet i Göteborg. Ordföranden, professor Hans Forssman, som var en stor auktoritet inom vården av utvecklingsstörda, inledde med följande: ”Demokratins genombrott har nått fram till de psykiskt utvecklingshämrade. De börjar få sin självklara plats i samhället. Debatten behöver inte längre behandla målet utan kan nu inriktas på medlen”. Debatten om både mål och medel hade då pågått sedan 1961 då den utredning som ledde fram till 1967 års Omsorgslag startade. FUB hade ju redan 1959 gjort en framställan om att en statlig utredning skulle tillsättas för en översyn av 1954 års lag.

I början av år 1966 hade den statliga utredningen lagt fram sitt betänkande, *Omsorger om psykiskt utvecklingshämrade*, som skulle ligga till grund för regeringens proposition. När Richard Sterner inför förbundsstyrelsen, och senare också för landsmötet, redogjorde för det remissvar FUB lämnat på betänkandet var han i stort sett positiv. Det innehöll, menade han,

väsentliga framsteg, men han tyckte inte att lagtexten gav tillräckliga garantier för att förverkliga intentionerna. Förslaget gav möjlighet till urgröpning av det centraliserade ansvaret, d v s centraliserat till en särskild landstingsstyrelse, som kunde bli specialiserad för uppgiften. Ansvaret skulle nämligen enligt förslaget kunna läggas på vilket landstingsorgan som helst, t ex sjukvårdsnämnden. Dessutom öppnades möjligheten att överlåta ledningen för särskolan till kommunala skolstyrelser. Han var också besviken över att utredningen stannat för beteckningen psykiskt utvecklingshämrad, i stället för det av FUB föreslagna psykiskt utvecklingsstörd.

FUB höll således starkt på kravet om ett sammanhållet och specialiserat administrativt huvudmannaskap. Dels hade man sett konsekvenserna av det delade ansvaret mellan stat och landsting, dels ville man hävda den kunskap och erfarenhet, som krävdes för att förstå det speciella med funktionshindret utvecklingsstörning, det som skiljer detta från andra funktionshinder. Detta är åsikter som FUB fortsatt att driva genom åren.

Vad gäller det starka motståndet mot att överlåta ledningen för särskolan till kommunerna kan detta säkert ses som pragmatismens seger över ideologin. Man var för integrering på alla områden och man hade inget emot att särskolklasser placerades tillsammans med klasser i den vanliga skolan. Man hade också applåderat att boendet frikopplats från andra insatser. Man måste inte längre tas om hand eller bo på ett visst sätt för att få hjälp med det man behöver. Men man litade inte på att det finns tillräckligt med kunskap eller förståelse hos kommunerna och de kommunala skolledningarna för att våga överlåta ansvaret för särskolan till dem. Den stora omvandling av den svenska skolan som pågick under dessa år, den 9-åriga grundskolan höll på att genomföras, bidrog naturligtvis till den oro och misstro man kände mot kommunernas möjligheter att också ta hand om särskolan. Idag, 40 år efter denna diskussion, vet vi om FUB:s oro var befogad!

Omsorgslagen i fara :”Det går inte att byta häst mitt i flodfåran!” (Richard Sterner)

I riksdagsvalet 1976 tog de borgerliga partierna över efter ett långvarigt socialdemokratiskt regeringsinnehav. Den första Fälldinregeringen tillsatte ganska snart en utredning, den s k omsorgskommittén, för att se om den då tio år gamla omsorgslagen behövde omarbetas. Ordförande blev, efter ett byte, Gerhard Larsson, som senare organiserade om de skyddade verkstäderna till Samhall. Officiellt var motivet att tvingande detaljlagar, s k särlagar, var av ondo. Detta var ramlagarnas tid. Det verkliga motivet tyckte sig FUB emellertid inte ha svårt att genomskåda. Ekonomin gick på lågvarv och omsorgslagen kostade för mycket. I direktiven fanns också tanken på en kommunalisering av omsorgerna.

Oron spred sig snabbt i FUB-kretsar och reaktionerna uteblev inte. Tiden var inte mogen för detta. Det fanns så många eftersläpande behov som först måste tillgodoses. Richard Sterner som var flitigt i elden ute på länsförbundens möten sammanfattade FUB:s inställning i följande slogan: ”Det går inte att byta häst mitt i flodfåran!” Vad han avsåg var, att man först måste uppnå målen i 1967 års lag innan man bytte till en ny lag. Tanken på att försöka blanda ihop den tvingande omsorgslagen med en ramlag och därmed avskaffa den som en särskild lag mötte också starkt motstånd. Riksförbundets ställningstagande blev också till slut att verka för en särskild lag, men någon lagändring fick Richard Sterner inte uppleva. Han gick bort 1978. När socialdemokraterna 1982 vann valet, fanns ett förslag som först stoppades undan i skrivbordslådan, men som senare blev föremål för en särskild beredning. Resultatet blev den lag som trädde i kraft 1986.

”Specialsjukhusen är avstjälningsstationer, människor tar skada av anstaltslivet!” (Richard Sterner i tidningen Arbetet 23 januari 1975)

Många av frågeställningarna i ovanstående avsnitt känns, översatta till vår tid, märkvärdigt aktuella. I flera fall avviker dagens FUB-ståndpunkter inte heller så mycket från vad Richard

Sterner då stod för. Men även han var bunden vid sin tid. Den artikel i Arbetet, ur vilken ovanstående underrubrik är hämtad, är ett referat från en konferens i Vänersborg anordnad av Älvsborgs läns FUB:s ordförande John Wärngren.

Richard anlätades flitigt även under sina sista år av länsförbunden när det gällde viktiga stridsfrågor. Den här gången gällde det landstingets planer på att bygga ut ett gammalt specialistsjukhus, istället för att som FUB och Karl Grunewald ville, ”spränga det i luften”. Men vårdhemmen kan Richard inte tänka bort: ”--- Låt de intagna i stället delas upp i små grupper och få vara bosatta i villor eller sjukhem. Givetvis under sakkunnig läkarbehandling och översyn av välutbildad personal”. Det medicinska perspektivet på funktionshinder präglade tidens synsätt och Richard Sterner tillhörde den traditionen.

FUB:s första heltäckande målprogram antogs av landsmötet 1976 och var i stor utsträckning Rickard Sterners verk. Det var ett omfattande dokument, som formulerade redan existerande synsätt. Det omfattade allt från övergripande mål om lika människovärde, integrering och normalisering och ett samhälle för alla, till samarbete med andra handikapporganisationer och internationellt samarbete. På boendeområdet slogs målet fast om gruppboendestäder (inackorderingshem) eller egna lägenheter ute i samhället fast. Och: ”--- Även av de svårt utvecklingsstörda och flerhandikappade ska så många som möjligt få bo i gruppboendestäder.” Det fanns dock en reservation: ”Så långt man nu kan se kommer dock goda vårdhem att behövas även i framtiden för många svårt utvecklingsstörda och flerhandikappade, särskilt i vuxenåldern”.

FUB:s flerhandikapparbete hade då ännu inte kommit igång, men många av de mödrar som senare, efter 1977, skulle komma att ingå i flerhandikappkommittéerna väntade otåligt i kulisserna. De hade inte lyckats bryta igenom mansdominansen och fått genomslag för sina frågor. Det fanns flera som inte förstod varför Richard, med sina erfarenheter och bekymmer om Tosse, inte drev deras frågor. I ett underlag till skriften *De gravast utvecklingsstörda – hur hjälper vi dem?* (1977) som Richard sände till Birgitta Nyman, flerhandikappförälder och långvarig ledamot av förbundsstyrelsen, beskriver han på ett för honom ganska utlämnande sätt sitt liv med Tosse. Det är inte Generaldirektören eller f.d. FUB-ordföranden som skriver utan den äldre intellektuelle fadern, fostrad i en helt mansdominerad värld. Han hade liksom de flesta vid den tiden, 1943, fått rådet av läkare “att lämna bort och skaffa nytt”, men “...det ville inte min hustru, för hon begrep bättre än jag gjorde den gången, att det var fel.” 1977 skriver han: “Är det fel av oss att inte låta honom bli helt omhändertagen av samhället nu när vi börjar bli äldre, och han dessutom är vuxen och borde ha ett eget liv? Det där är känslomässigt väldigt svårt, ...” Richard är liksom alla andra beroende av den omsorg samhället erbjuder just då; hög personalomsättning på de stora vårdhemmen och otillräckligt med personal på de små för att kunna ta hand om utvecklingsstörda med svåra besvär.

Margareta Sterner porträtteras 1980 i HCK:s tidning Handikappsamverkan och ger där sin bild av ovanstående. De traditionella könsrollerna och en vanlig arbetsfördelning i aktiva FUB-familjer tydliggörs. Richard var nästan aldrig hemma, men Margareta tyckte att det var bättre att det var han som gick på FUB-mötena. Hon hade haft Tosse hela dagarna och hade varken orkat eller hunnit delta i handikapparbetet. Några gemensamma diskussioner om handikappfrågor var heller inget som förekom; “man orkar bara inte prata om handikapp när man lever med det jämt”. I början trodde Richard på läkarnas råd att lämna bort Tosse, men sedan tog han intryck av Margaretas uppfattning: “Om de tvingar mig att lämna bort honom...börjar jag arbeta på den institutionen”.

”Vi hade många hetsiga diskussioner om medinflytande ...jag var med och övertygade honom” (Lars-Göran Zallin)

Det är inte helt lätt att försöka beskriva Richard Sterners förhållande till de personer med utvecklingsstörning som han mötte och vars rättigheter han kämpade för med så stort patos under

så lång tid. Vi har hittills mött honom som den kylige och intellektuelle statistikern och taktikern, men också som förälder till en person med svår utvecklingsstörning. Han var kanske inte en person man kom nära, men hans brinnande engagemang för ”de svaga” är inte att ta fel på. Följande omdömen av två personer, som ofta hade kontakt med honom, är talande samtidigt som de tycks motsäga varandra:

- Ingrid Dalén: ” Men hans intellektuella och verbala förmåga gjorde det svårt för honom att umgås på ett naturligt sätt med personer med utvecklingsstörning. Att visa känslor var honom främmande. ... trots denna oförmåga att ge sonen känslomässig kontakt engagerade sig Richard oerhört mycket i honom, tog långa promenader med honom kors och tvärs över staden, eftersom sonen inte kunde sitta still utan behövde tröttas ut fysiskt för att vara någorlunda lugn.”
- Ann Bakk: ”Att resa tillsammans med Richard var en upplevelse, Vare sig det gällde besök på vårdhem i Sverige (då han ofta ’blev efter’ vid rundvandringen och återfanns samtalande med någon vuxen person med lindrig utvecklingsstörning, eller med en liten glytt med Downs syndrom i famnen) eller deltagande i konferenser.”

Mot bakgrund av hans egen beskrivning 1977 av livet med Tosse, ter sig båda bilderna sanna och ger tillsammans en god bild av personen Richard Sterner.

Under Richard Sterners tid var det personer med lindrig utvecklingsstörning som stod i fokus för FUB:s intresse. Den process, som 20 år efter Richard Sterners bortgång ledde fram till bildandet av rikssektionen Klippan, finns beskriven i ”*Några trådar i FUB-väven*” och skall här endast tas upp i de delar som kan belysa ännu en sida av honom. Som den dominerande person han var kunde han ha svårt att lyssna och ta till sig andras synpunkter.

Ingrid Dalén skriver: ”Han råkade ofta i strid med andra som inte delade hans uppfattningar. Den andra sidan av myntet är att han var ärlig, vek sig inte när han ansåg sig ha rätt.” Ingrid Dalén var en ledande debattör under den ofta ganska infekterade frågan om utvecklingsstördas inflytande i FUB. Lars-Göran Zallins antydning om att det tog lite tid och många hetsiga diskussioner innan Sterner lät sig övertygas visar att frågan var kontroversiell och svår för honom. Hur kontroversiell den faktiskt var inom FUB på 1970-talet vittnar Sture Gustafson om, förälder och en tid ordförande i Stockholms FUB, vid en ”Richard Sternerdag” 1979:

- ”När jag satt ordförande i Stockholms FUB var det vid ett tillfälle aktuellt att välja in en utvecklingsstörd som suppleant i styrelsen. En förälder ringde upp mig och sa att han önskade utträda ur FUB för han ville inte vara med i en organisation ’som styrdes av idioter’.”

En viss bakgrundsbeskrivning behöver göras. I början av 1960-talet genomförde Bengt Nirje, efter visst motstånd från förbundsstyrelsen, en första tvåveckorskurs i social träning. Den hölls på Flämslätts stiftsgård mellan Skara och Skövde och samlade ett 20-tal ungdomar. Ur denna grupp uppstod sedan den första s. k. flämslättsklubben i Stockholm, där deltagarna bl. a. fick lära sig föreningskunskap, diskutera gemensamma angelägenheter och själva fatta beslut om sina fritidsaktiviteter. Ett fyrtiotal klubbar av detta slag bildades under de närmaste åren därefter.

Nirje och hans medarbetare, bl.a. Ann och Mogens Bakk, upptäckte att klubbarna gav de utvecklingsstörda en röst. De började höras och respekteras som egna självständiga individer. Deras funktionshinder var inte okända för dem själva och de hade egna dolda drömmar och önskningar om framtiden. Det var verkligen viktigt för dem att bli vuxna, respekterade, bli sedda och förstådda och ha samma rätt till självbestämmande som andra. Nirje menar att deras företrädare i FUB, föräldrarna, inte såg detta och t o m från vissa håll betraktade det som ett hot. Företrädarna för de utvecklingsstörda var ännu inte mogna för att ta till sig den mest ”revolutionära” tanken i normaliseringsprincipen: den utvecklingsstördes rätt att bli vuxen. En bakgrund till kontroversen med Bengt Nirje, som ledde till dennes avgång 1970, kan också vara Richards inställning till kombinationen av Nirjes normaliseringsprincip och vuxna

utvecklingsstördas frigörelse från föräldraberöendet. Bengt Nirje menar själv att Richard inte såg det sociala perspektivet när det gällde utvecklingsstörning.

En av de få som helhjärtat stöttade förslaget om Skövdekonferensen 1968

År 1968 kunde Nirje tillsammans med redaktören för FUB-Kontakt, Ann Bakk och hennes man Mogens, ordna en konferens för 20 utvecklingsstörda ungdomar - den första i sitt slag. Troligen den första i världen. Konferensen ägde rum i Skövde i anslutning till FUB:s landsmöte i Lidköping i maj och den blev en stor framgång för de deltagande. Stolta kunde de presentera en rapport vid landsmötets avslutning. Alla inom FUB var emellertid inte entusiastiska över det som hände. Nu var man rädd för att andra "utomstående", handledare och kanslianställda, skulle indoktrinera de utvecklingsstörda på ett sätt som föräldrarna inte hade kontroll över. Trots den ambivalens till frågan som man kan anta att Richard hade, var Richard, enligt Ann Bakk, en av de få som helhjärtat stöttade förslaget om Skövdekonferensen 1968.

Nirje och hans medarbetare var dock inte ensamma och utan stöd från föräldrahåll. Ingrid Dalén, ung förälder med erfarenhet av "flämslätsklubbarnas" verksamhet drev i ett anförande inför landsmötet 1968 samma linje som Nirje, att ge de utvecklingsstörda möjlighet "att själva få göra sin röst hörd när det gäller fritidsverksamheten". Detta var troligen den första gången en förälder i ett offentligt FUB-sammanhang uttalade denna målsättning - "att själva få göra sin röst hörd". Hon menade vidare att föräldrar måste lära sig att lyssna till de utvecklingsstördas uppfattning, respektera den och ta hänsyn till den.

Richard stöttade förslaget om konferensen 1968, men det behöver inte betyda att han redan då helhjärtat var för de nya tankarna om utvecklingsstördas frigörelse och medinflytande.

"FUB skall drivas inte bara för de utvecklingsstörda utan med dem." (Richard Sterner)

Vid landsmötet i Malmö på våren 1970 ordnades en ny konferens av samma slag som den 1968. Ett femtiotal utvecklingsstörda representanter, en man och en kvinna från vart och ett av de 24 länen deltog tillsammans med handledare. Det får anses vara en imponerande prestation att så snart lyckas få fram utvecklingsstörda ombud från samtliga län i landet. Liksom vid 1968 års konferens var journalisterna mer intresserade av denna än av landsmötet och de utvecklingsstörda gjorde egna uttalanden. Detta gjorde förbundsstyrelsen upprörd.

Relationerna mellan styrelsen och Bengt Nirje hade vid det laget, lindrigt uttryckt, blivit en aning ansträngda. Styrelsen ansåg att Nirjes utlandsresor tog alldeles för mycket tid. Nirjes uppfattning är att "militanta" föräldrarepresentanter hade tagit över och Nirje var ju inte förälder. Han skulle inte bestämma vad de utvecklingsstörda skulle tycka, tänka och uttala sig om. Nirje, som lämnade sin tjänst senare under sommaren 1970, uppger att han inte längre hade ordförandens förtroende. Ordförande var Richard Sterner och det finns olika uppgifter om vad som hände och vad kontroversen mellan Nirje och Sterner i grunden handlade om. Vad som är klart är, att båda var stridbara personer.

Slutet av 1960-talet och hela 1970-talet var en förändringens tid i västvärlden med studentrevolter och andra radikala rörelser. Kvinnorörelsen och de svartas medborgarrättsrörelse i USA är exempel på grupper som revolterade mot sitt utanförskap i samhället och så gjorde också "de handikappade". För de utvecklingsstörda var vägen särskilt lång och mödosam även till inflytande i sin egen organisation, FUB. 1970-talet markerar ändå en vändpunkt.

Vid Ungdoms- och Vuxenkommitténs rikskonferens i Växjö 1975 yttrade Richard Sterner:

- "FUB skall drivas inte bara för de utvecklingsstörda utan med dem. Det är självklart att det som dessa människor själva tycker, är vad som i första hand ska tas hänsyn till. De vet ännu bättre än några andra var skon klämmer. Så låt oss lyssna på dem".

År 1976, på landsmötet i Borås, togs beslut om en namnändring. *Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, FUB* blev *Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna, FUB*. Richard Sterner skrev i en ledare i FUB-Kontakt om landsmötet att namnbytet ska ses som en markering av att FUB nu arbetar för alla utvecklingsstörda oavsett ålder. Samtidigt beslöt man att utvecklingsstörda skulle vara fullvärdiga och enskilda medlemmar i FUB. Sterner ansåg i samma ledare att det hänt något väsentligt på landsmötet. ”Vi har på allvar börjat inse att de utvecklingsstörda själva måste få komma till tals.” Vid första påseendet förefaller detta påstående en smula märkligt. Många som deltog i landsmötet upplevde säkert istället atmosfären gentemot de utvecklingsstördas försök att komma till tals som något av ett lågvattenmärke.

Landsmötet då demokratin försvann

I nummer 3 av FUB-Kontakt 1976, finner man en artikel med titeln ”Landsmötet då demokratin försvann”, där det hävdas att yttrande- och åsiktsfriheten sattes ur spel av mötesordföranden. Bakgrunden var några motioner, som egentligen inte alls hade med de utvecklingsstördas medinflytande att göra. De handlade om anställningsförhållandena på de av FUB drivna sommarkolonierna och om FUB:s insamlingsverksamhet för att finansiera kolonierna. Poängen var att motionärerna, några av dem som också undertecknade artikeln i FUB-Kontakt, var ledare och handledare för Stockholms ungdomssektion. En av de mest framträdande var Pie Blume, som också var författare till den ovan nämnda artikeln i FUB-Kontakt. I debatten deltog en person med utvecklingsstörning, Lars-Göran Zallin, landsmötesombud för Stockholms FUB. Förbundsstyrelsens avslagsyrkande på motionerna klubbades igenom på landsmötet, men debatten var infekterad. De som reserverade sig mot avslaget skriver att de protesterar mot den ”aggressivitet som motionerna mötts med, såväl i förbundsstyrelsens yttrande som i debatten på landsmötet”.

I den nämnda artikeln angreps i första hand mötesordföranden, men även ombud ”som i sin blinda auktoritetstro är irriterade över att valberedningens förslag till styrelse diskuteras”. Mötesordföranden anklagades för att ha gjort affektladdade och osakliga inlägg och på olika sätt ha hindrat motionärerna att yttra sig. De hade också blivit angripna för att de inte var föräldrar till utvecklingsstörda barn och de hade - dock inte offentligt - blivit kallade ”de långhåriga”. Artikelförfattarna befarade att den på landsmötet i Borås inledda kräftgången reste frågan om FUB i fortsättningen skulle komma att ha något berättigande.

Trots allt hade dock motionärerna fått stöd från många håll och de ansåg sig visa på en väg till förnyelse. Kirunas och Stockholms ungdomssektioner visade på en väg som ”leder bort från porslinsförsäljning, samarbete med och beroende av multinationella företag (Texaco), utnyttjande av andra människors ensamhet (Bingo), underdånighet mot välgörenhetsbranschen (Lions) osv. D v s bort från verksamheter som bevarar och förstärker fördomar om utvecklingsstörda och motverkar FUB:s målsättning.” En gruvlig salva, men i allt detta kan vi se vad det verkligen rörde sig om. Det var nya krafter som bröt sig in i de gamla hierarkierna. Föräldragenerationen kände sig hotad av de nya företrädarna för personer med utvecklingsstörning - de unga handledarna för lindrigt utvecklingsstörda i ungdomssektionerna. Dessa var inte föräldrar, de representerade den tidens ”långhåriga vänsterideologer” och de var ute efter att splittra FUB. Misstron mot de utvecklingsstördas möjligheter att föra fram dessa idéer utan påverkan från utomstående var stor.

”det ska inte övervägas - det ska beslutas idag!”(Lars-Göran Zallin, 1976)

Här är det intressant att se hur Richard Sterner tog ställning. I frågan om insamlingsverksamheten hade han, som vi sett av Pie Blumes minnen, en mer pragmatisk syn än de nya radikalerna. Pengarna behövdes. När det däremot gällde de krav de utvecklingsstörda representanterna förde fram stod han nu tydligt på deras sida. Han hade säkert inte heller något

emot att gå emot den dåvarande förbundsordföranden, Holger Bergéus. Både Ingrid Dalén och Lasse Zallin berättar att dessa herrar var som ”hund och katt” och att Richard vägrade att delta i den ”officiella” banketten och valde att äta middag med ”Stockholmsbänken” på en pizzeria istället. En protest mot Landsmötets dåliga och otillräckliga beslut om utvecklingsstördas medinflytande.

På en punkt nådde de utvecklingsstördas ombuden en viss framgång, trots mötesledningens försök att undvika en debatt. Stockholmsombuden hade begärt att utvecklingsstördas medlemmar skulle väljas in i förbundsstyrelsen. Förbundsstyrelsen svarade att man skulle överväga detta och att de utvecklingsstördas medinflytande skulle utredas. Lars-Göran Zallin stod på sig och krävde att ”det ska inte övervägas - det ska beslutas idag!”. Kompromissen blev att en utvecklingsstörd medlem av ”Ungdoms- och vuxenkommittén” skulle adjungeras till förbundsstyrelsen och arbetsutskottet.

Mitt eget minne av Richard från detta tillfälle handlar också om den turbulenta diskussionen om valberedningens förslag till styrelseledamöter. Jag har en känsla av att Richard sökte efter en möjlighet att demonstrera sitt ogillande av hur det hela sköttes. Plötsligt överraskades jag av att Richard, utan att ha frågat mig, föreslog mig till suppleant i styrelsen. Naturligtvis kändes det smickrande att Richard lagt märke till mig, men även om jag hade haft några som helst planer på en styrelsepost så var nomineringsförfarandet inte tilltalande.

Den internationella solidariteten var en självklarhet för Richard

1960-talet var ett dynamiskt årtionde för FUB också ifråga om det internationella utbytet. Studiebesöken avlöste varandra, de svenska och skandinaviska erfarenheterna började uppmärksammas allt mer, inte minst i USA. Och FUB med Sterner och Nirje fanns hela tiden i närheten och stod ofta som värdar och guider för de utländska besökarna. Listan på kända och centralt placerade personer kan göras lång. Ofta resulterade besöken i att FUB inbjöds att komma till gästernas hemländer för att redogöra för sina synpunkter.

Ett forum, som de svenska FUB-representanterna har agerat på, är den internationella s.k. ”Ligan”, ”The International League of Societies for Mentally Handicapped”, som bildades 1963 och vars förste ordförande var den svenska FUB-ordföranden John Philipsson. Denna organisation, som idag heter ”Inclusion International”, hade haft en föregångare i en motsvarande europeisk ”liga”, där John Philipsson, FUB:s ordförande 1962 – 1966, också var ordförande. De viktigaste aktörerna efter John Philipsson, var Richard Sterner, Bengt Nirje och senare Victor Wahlström, som blev ”Ligans” generalsekreterare och ordförande.

Ett område, som ”Ligan” särskilt intresserade sig för, var utbyte av information om det lagstiftningsarbete för psykiskt utvecklingsstördas rättigheter, som pågick på olika håll. I Sverige pågick förberedelserna för 1967-års Omsorgslag och i detta arbete var ju FUB djupt engagerat. Det ledde till att ”Ligan”, genom Richard Sterners initiativ, ordnade ett symposium på Stora Sköndal i Stockholm 1967 med följande imponerande benämning: ”The International League on Legislative Aspects of Mental Retardation”. Vård och arrangör för symposiet var FUB. Ett trettiotal representanter från hela världen var samlade och Richard Sterner lär som ordförande ha lett mötet på ett strålande sätt. Karl Grunewald och Lennart Wessman medverkade naturligtvis som experter med redogörelser för lagstiftningsarbetet och representanter för den svenska Riksdagen följde symposiet.

FN:s deklARATION om rättigheter för psykiskt utvecklingsstörd

Detta stockholmsmöte betraktas som en milstolpe i ”Ligans” fortsatta arbete för normalisering och mänskliga rättigheter för personer med utvecklingsstörning. Det kom att ligga till grund för den s.k. JerusalemdeklARATION, som antogs vid ”Ligans” andra kongress i Jerusalem 1968. Mottot för kongressen var ”Från välgörenhet till rättigheter”. Richard Sterners förarbete för att få

Jerusalemdeklarationen i hamn var avgörande, men det var sedan franska ansträngningar som fick upp deklarationen på FN:s dagordning. 1971 antog Generalförsamlingen "Förenta Nationernas deklaration om rättigheter för psykiskt utvecklingsstörda", den första i sitt slag. Den banade väg för mer långtgående åtaganden i framtiden.

Sterner hade som vi tidigare sett ett omfattande internationellt nätverk redan innan han engagerade sig i FUB och man kan nog spåra en viss konkurrens mellan Nirje och Sterner i fråga om det internationella arbetet. Det verkar som att Sterner ville, särskilt när han blev ordförande, sköta det arbetet själv. Det är intressant att notera att när Bengt Nirje skriver om Stockholmssymposiet i "Normaliseringsprincipen" (2003) nämner han inte Richard Sterners namn.

Både Karl Grunewald och Pie Blume talar om den stora kartläggning av situationen för utvecklingsstörda över hela världen, som Richard Sterner på uppdrag av FN arbetade med på 1970-talet. Pie Blumes målande berättelse av hans första möte med Richard är värd att återges:

- "Jag anställdes fr.o.m. 1 september 1975 på det kansli som drevs gemensamt av LänsFUB och Stockholms-FUB. På en av mina första arbetsdagar ombads jag komma ner till RiksfUB:s kansli (det var ju bara några hundra meter mellan Sibyllegatan 33 och Storgatan 12) för att sedan äta lunch med Richard och Victor Wahlström. --- Jag kan fortfarande se oss sitta på den pizzeria som ligger på Nybrogatan, ungefär mellan ett skomakeri och Hillelskolans skolgård. Efter denna "granskning" och deras introduktion och välkomnande till FUB gick vi tillbaka till RFUB:s kansli. Där fick jag en stencilerad upplaga av Richards genomgång och presentation av "hela världens" FUB-föreningar (flera hundra sidor!), med mängder av ovärderliga uppgifter om historia, lagstiftning, adresser etc. Jag har fortfarande kvar detta dokument i samma pärm som jag då satte in de lösa bladen i, med samma text på ryggen som då: "Utvecklingsstörda i alla länder, förenen eder". Den texten var visserligen min egen, men jag tyckte att den passade bra till innehållet."

Som ett erkännande av Richard Sterners insatser när det gäller FN-deklarationen anordnades efter hans död två "Richard Sterner-dagar" 1979 och 1980, vilka utformades som "Tribunaler" med syfte att följa upp några av artiklarna i deklarationen. Arrangörer var FUB, HCK, Vårdarföreningen i AB-län och Aktionsgruppen för Psykiskt Utvecklingsstörda, PUS, med Karl Grunewald i spetsen. Föräldrar, personal och utvecklingsstörda uppträdde med vittnesmål om sina egna erfarenheter. Frågorna var om deklarationen, bl.a. rätten till arbete och ett gott boende, hade uppfyllts. Slutsatserna var nedslående och resultaten sammanställdes till en skrivelse som tillställdes regeringen.

"Richard var också en person som förstod behovet av kunskap." (Ingrid Dalén)

För de första FUB-föreningarna var sysselsättningsfrågan för de hemmavarande vuxna utvecklingsstörda ett angeläget problem att lösa. Möjligheten att få en plats i de skyddade verkstäder som fanns var ytterst liten. Dessa var helt inriktade på industriell verksamhet, som utvecklingsstörda inte ansågs klara av. Det fanns också ett stort motstånd från andra handikappgrupper att arbeta tillsammans med "såna". För föräldrarna i de första FUB-föreningarna handlade det inte i första hand om att skapa produktionsinriktad verksamhet, utan att ordna en meningsfull sysselsättning.

Den linje riksförbundet drev i sysselsättningsfrågan gällde emellertid skyddade verkstäder för utvecklingsstörda. På ett styrelsemöte 1959 föreslog Richard Sterner ett initiativ till statsmakterna beträffande behovet av mer yrkesutbildad arbetskraft. Som vi såg i hans "*Arbete mot fredskris*" hade han redan 1943 visat på behovet att ta tillvara de "partiellt arbetsföra". Förebilderna kom från Holland, där man redan efter första världskriget inrättat skyddade verkstäder för krigsinvalidier och senare också särskilda verkstäder för utvecklingsstörda. På

våren 1961 kom frågan upp på nytt och då med anledning av den donation på 100 000 kr, som Svenska scoutförbundets stiftelse för utvecklingsstörda barn med Bengt Junker i spetsen hade ställt i utsikt om FUB kunde presentera ett förslag till hur pengarna skulle användas. Summan var insamlad under scouternas ”valkollekt” 1960.

Efter flera års förberedelser av det s.k. Uppsalaprojektet kunde ”Stiftelsen för främjande av Skyddade Verkstäder för Utvecklingsstörda Ungdomar” hålla sitt första styrelsemöte i mars 1964. Richard Sterner, som ledde sammanträdet i ordförande Philipssons frånvaro, meddelade att FUB hade antagit stadgar för stiftelsen. Man hade också inrättat ett forskningsråd med företrädare från en rad discipliner, vilket visar på bredden av den forskning man avsåg att bedriva. I rådet företrädde socialmedicin, barnpsykiatri, sociologi, neurologi, psykologi, rehabilitering samt pedagogik. Namnbytet till ”FUB:s stiftelse Anpassning till Liv och Arbeta, ALA” skedde senare samma år.

1967 började stiftelsens ekonomi bli bekymmersam. Man hade dragit på sig oberäknade kostnader på grund av att verkstaden inte blivit färdig i tid. FUB:s styrelse diskuterade möjligheten att försöka få landstinget i Uppland att ta över verksamheten tidigare än avsett och enbart låta stiftelsen bedriva forskning. Detta skulle emellertid allvarligt störa det forskningsprogram som påbörjats och stiftelsen och FUB skulle förlora kontrollen över den forskning som eftersträvats.

På landsmötet 1968 började emellertid FUB morra. Stiftelsen hade börjat leva sitt eget liv. Richard Sterner, inledde debatten med att konstatera att detta var FUB:s största projekt, att både verkstadsdelen och inackorderingshemmen var fullbelagda och fungerade bra, men han ville diskutera forskningens inriktning. Vissa resultat hade publicerats, men forskningen måste komma upp i varv. Det hade varit oklart hur mycket forskning som skall vara psykologisk och pedagogisk. Både medicinska och pedagogiska aspekter måste beaktas. FUB, d.v.s. Richard Sterner, ville ha mer insyn. Det hade bara varit ett styrelsemöte och i arbetsutskottet hade det varit svårt att få igång en diskussion om inriktningen. Dessutom ville stiftelsen nu överlåta ledningen av forskningen till en framstående psykolog, som var bosatt i Stockholm. Det var tveksamt om han kunde följa verksamheten på ALA. Förtroendet för forskningen hade rubbats och vissa av forskningsrådsgruppens ledamöter hade avgått.

Den framstående psykolog från Stockholm som Sterner talade om var Gunnar Kylén. Han kom senare att bli portalfiguren för ALA:s nya forskningsinriktning, men var 1968 tydligen inte helt okontroversiell. Ingrid Daléns berättelse visar att man tydligen inte alltid var överens senare heller, men den uttrycker också de bådas seriösa engagemang:

- ”Richard var också en person som förstod behovet av kunskap. Det var nog mycket tack vare Richard som FUB tidigt kom att engagera sig i forskningsfrågor. Han och jag satt en tid tillsammans i ALA:s styrelse. Också där blev det konflikter, mellan Gunnar Kylén och Richard. Men Gunnar kunde, tror jag, hantera Richard på ett klokt sätt och dra nytta av all Richards erfarenhet och hans många kontakter med ”de stora i samhället”. Jag kände mig som en liten skit i det gänget minns jag.”

År 1971 avvecklades verkstaden och inackorderingshemmet. De överlämnades till Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) och Skolöverstyrelsen (SÖ). Därmed avslutade FUB och Stiftelsen ALA sitt engagemang i den praktiska delen av verksamheten. En ny fas i ALA:s utveckling inleddes och verksamheten inriktades helt på forskning. Gunnar Kylén var stiftelsens vetenskaplige ledare fram till 1979.

Personen Richard Sterner

“Richard Sterner var en ovanlig person. Han hade en sådan personlighet och utstrålning att alla, som kom i hans väg, berördes.” (Rolf Utberg, HCK)

Rolf Utbergs ord om Richard Sterner sammanfattar bra de omdömen som är återkommande i de berättelser jag tagit del av. Att han var en komplicerad person, som det inte alltid var lätt att samarbeta med, är helt uppenbart. Under den här resans gång har vi sett prov på konflikter av olika slag, men vi har också mött engagemang och omtanke. Vad som är slående är de starka och bestående minnen av Richard som så många har. Ambitionen med citaten här är ett försök att belysa hur personen Richard Sterner uppfattades av några av de personer som fanns i hans närhet under ”epoken Richard Sterner”.

Flera av de som har varit vänliga att berätta om sina möten med Richard var unga då och Richard var en äldre respektingivande man, som föregicks av ryktet om sina insatser. Det tycks prägla flera av berättelserna. När det berättas om konflikter och stridigheter handlar det om personer på samma ”nivå” som han själv; en Bengt Nirje, ombudsmannen, en Holger Bergéus, ordföranden eller en Gunnar Kylén, forskaren.

Förstaintrycket av mötet med Richard återkommer ofta:

- Rolf Utberg: “Första gången jag träffade honom var våren 1968. Och då handlade det om en anställningsintervju. Jag hade ... sökt jobbet som kansliansvarig för HCK (numera HSO) där Richard Sterner var ordförande. --- Nog hade jag hört ett och annat om Richard Sterner, inte minst i mitt arbete som arbetsvårdskonsulent i Stockholms arbetsvård, och uppmärksammat honom i den då aktuella handikappdebatten och hans praktiska insatser för FUB och RMH (numera RSMH). Men att möta honom personligen var något extra.”
- Pie Blume: ”Det var nog så att den nyanställda ombudsmannen skulle synas i sömmarna lite! Jag var säkert ganska spänd inför det mötet med den store Richard Sterner, som jag då mest kände till genom hans arbete inom RSMH där vi hade gemensamma kamrater.”
- Återberättat av Pie Blume: ”... Annika Redin, ... har också många minnen kring Richard, hon var ju anställd på RFUB:s kansli under en stor del av 1970-talet och kanske längre än så. Hon berättade nyligen om Richards ”gammelmansfasoner”: när han först träffade Annika som tillfälligt anställd på kansliet, då kände hon sig bara som en liten flicksnärta i hans ögon. Men sedan, när hon fick en tjänst på kansliet och dessutom visade sig ha en akademisk examen, då vände han helt om och visade henne all uppskattning!
- Ingrid Dalén: ”Richard var för mig en imponerande person. Jag var nog ärligt talat många gånger rädd för honom. Han var väldigt auktoritativ, oerhört intellektuell, kunde upplevas som dominant, som en person som hade svårt att lyssna och ta till sig andras synpunkter. Han råkade ofta i strid med andra som inte delade hans uppfattningar. Men det är en subjektiv bild, framtagen av en då ung, osäker person, därtill kvinna; det sista förstod jag många gånger var extra svårt för Richard att hantera. Han ville vara ”jämställd” men hade inte riktigt förmågan.”

Upplevelsen av att bli sedd och uppskattad av Richard har också stannat kvar i minnet:

- Rolf Utberg: ”Richard Sterner visade sina medarbetare stort förtroende och gav dem stor handlingsfrihet.”
- Ingrid Dalén: ”Jag minns också, och då med stor glädje, när Richard frågade mig om jag kunde tänka mig att ingå i förbundsstyrelsen. Det var jag inte alls beredd på men tackade efter stor tvekan ja. Det har jag aldrig ångrat. Jag kände mig stolt över att han trodde på mig, för det hade jag knappast märkt tidigare. Men under mina år tillsammans med Richard bad han mig många gånger skriva saker, t.ex. remissyttranden. Han skrev i regel om mina förslag men visade respekt för det jag trots allt hade åstadkommit.

När konflikten med Bengt Nirje var ett faktum och Bengt lämnade kansliet frågade Richard om jag ville bli Bengts efterträdare. Också detta tog jag som ett bevis på att Richard ändå gillade mig. Att jag slutligen bestämde mig för att tacka nej berodde på att jag inte ville sadla om från departementsjobbet till ett med säkerhet mycket konfliktfyllt arbete på FUB tillsammans med Richard och Holger Bergérus, som var som hund och katt. Sen anställdes Victor Wahlström”.

- Ann Bakk: ”Jag tillträdde den nyinrättade tjänsten som ”informationsassistent” på Riksförbundets kansli hösten 1966. --- Jag minns så väl när han hade skrivit ledaren till ett av de första numren av FUB-Kontakt och lämnade över den till mig med uppmaningen ’du kan väl titta på det här’. Ung och dum som jag var trodde jag att han menade att jag skulle ’rätta svenskan’ och återlämnade den med en hel del förslag till ändringar. Inte förrän jag såg hans uppenbara förvåning, och jag tror faktiskt även förtjusning, insåg jag att vad han hade förväntat sig var ett sakligt och positivt omdöme om innehållet (vilket, som alltid, var insiktsfullt, starkt och radikalt). Jag minns ännu hans kommentar: ’Jag ska aldrig mer publicera något innan du läst det...!’ och hur han skrattade. Men det var ett varmt och hjärtligt skratt, han skrattade inte åt mig utan med mig. Sedan blev det en vana, han langade över manus, jag ändrade oförväget och lämnade tillbaka.” Och Ann Bakk tillägger: ”Jag tror det tog *år* innan jag insåg hur lärd, känd och högt respekterad Richard var, inte bara inom socialdemokratin.”
- Till Birgitta Nyman skriver han efter att ha tagit del av ett utkast till skriften *De gravast utvecklingsstörda – hur hjälper vi dem?:* ”Jag sitter och läser skriften, särskilt ’programdelarna’. Jag tycker det är väldigt fint, du kan verkligen skriva. Bara några detaljer: (Sedan ger han sig in i en diskussion som visar att han verkligen engagerat sig i vad Birgitta skriver. Några tillägg om forskning och utveckling av hjälpmedel ’för dem som inte förstår så bra’ vill han gärna ha med.) Sedan avslutar han med ”i alla fall ha du gjort ett mycket bra och kompetent jobb!”

Det kan vara lätt att ta till de stora orden, när man i efterhand ska beskriva egenskaper hos en person av Richard Sterners kaliber. Men omdömena här verkar ärliga och präglade av respekt. Man såg honom som den ibland rätt besvärliga person han kunde vara i det dagliga umgänget, men respekterade honom för det han stod upp för.

- Ingrid Dalén: ”Han råkade ofta i strid med andra som inte delade hans uppfattningar. Inga skamkänslor där inte. Det andra sidan av myntet är att han var ärlig, vek sig inte när han ansåg att han hade rätt. Dessa egenskaper förenades med en mycket stark känsla, närmast ett patos, för det som FUB arbetade för. Han var modig, för personer med utvecklingsstörning, var när FUB startade, föraktade människor. Att föra deras talan gjorde han rakryggat och med emfas. --- Som du förstår har jag velat ge en respektfull och ärlig bild av Richard.”
- Ann Bakk: ”Några framträdande egenskaper hos Richard var hederlighet, pondus, humor och ödmjukhet. Kanske var det denna något ovanliga kombination, parad med ett brinnande engagemang för ”de svaga”, som gjorde honom till en så skicklig taktiker.”

Slutord

Ett par av de minnesrunor som skrevs av några av Richard Sterners närmaste medarbetare får utgöra en sammanfattning av berättelsen om FUB-epoken Richard Sterner:

- Sture Gustafson: ”Man skulle kunna säga att Richard Sterner var FUB-rörelsens nestor. Ingen har som han präglat organisationen. --- Richard Sterner såg aldrig handikappfrågorna isolerade. De var för honom en del i ett större komplex av orättvisor i samhället. Och dem kom Richard att aktivt bekämpa i hela sitt liv. Han var fylld av ett omutligt rättfärdighetspatos och han hade visionen om ett samhälle för alla.”
- Allan Everitt: ”Han såg inte de utvecklingsstördas problem som en isolerad företeelse. Han brännmärkte specialisttänkande och har som ingen annan uppmärksammat vikten av samarbete över fackgränserna. --- Richard Sterner besatt en sällspord förmåga att entusiasmera sina medarbetare. Vi lärde oss att inte slås ner av motgångar. Själv lyckades han alltid hitta nya infallsvinklar och gav aldrig ett slag förlorat.”

Men allra sist. Richard var förälder till Tosse, som föddes i en tid då ingen hjälp stod att få, varken från läkare eller samhälle, för en familj som ville behålla sitt barn med svår utvecklingsstörning hemma. Inte ens om man var statssekreterare och generaldirektör. I hans egen berättelse om Tosse framstår han som lika hjälplös som de flesta i sina försök att träna och uppfostra sin Tosse till ett liv tillsammans med andra.

**”Tord heter han eller Tosse, och vi tycker mycket om honom, hans mor Margareta och jag.
I våra ögon ser han fin och trevlig ut.”**

Ur Tosse, född 1943, av Richard Sterner

Några notiser om omnämnda personer

Bakk, Ann och Mogens

Aktiva i arrangerandet av de första konferenserna för personer med utvecklingsstörning samt i de sk Flämslättklubbar i Stockholm. Ann Bakk var den första redaktören för FUB-Kontakt (se Unik 2/2006)

Blume, Pie

Tidigare medarbetare i Stockholms FUB med fortsatt engagemang i FUB:s frågor bla i BUKU, FUB:s metod för Brukarstyrd Utvärdering och Kvalitetsutveckling.

Erlander, Tage (1901 - 1985) statsminister 1946 - 1969

Everitt, Allan

Tidig medlem av FUB Stockholm, sekreterare i riksförbundet på 1950-talet, FUB:s förbundsjurist framför alla andra. Medverkat i en lång rad utredningar som representant för FUB, huvudförfattare och medförfattare, ofta tillsammans med Karl Grunewald, i en mängd skrifter om lagar och författningar som berör personer med utvecklingsstörning.

Forsman, Hans

Medicinare, professor och ordförande i riksförbundet FUB

Grunewald, Karl

Professor, fil och med hedersdoktor, medicinalråd i Socialstyrelsen är en av de personer som betytt allra mest för den omfattande reformeringen av omsorgsverksamheten för personer med utvecklingsstörning i Sverige under senare delen av 1900-talet.

Karl Grunewald tjänstgjorde som överinspektör och byråchef vid Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen 1961 - 1986. I dag, långt efter uppnådd pensionsålder är han ansvarig utgivare av tidskriften INTRA, författare, aktiv föreläsare, debattör och mycket mer.

Gustafson, Sture

Ordförande i Stockholms FUB på 1970-talet. Vetenskapsjournalist, radioproducent och fackboksförfattare. Engagerad i handikappfrågor och sakkunnig i Statens Medicinsk-Etiska råd.

Hansson, Per Albin (1885 – 1946)

Socialdemokrat, partiordförande år 1925 - 1946 och statsminister 24 september 1932 till 19 juni 1946 samt 28 september 1946 till 6 oktober 1946. Under andra världskriget statsminister i samlingsregeringen. Han var den förste yrkespolitikern på statsministerposten, och gjorde år 1928 begreppet folkhemmet känt.

Hjelmström, GA

Grundare av FUB och riksförbundet – se vidare i Olov Anderssons bok (2002) ”Några trådar i FUB-väven”.

Johansson, Rune (1915 – 1982)

Inrikesminister 1957- 1969, industriminister 1971 – 76

Johansson, Åke (1931 – 2002)

Intagen på olika “sinnesslöanstalter” fram till 1974. Den första person med utvecklingsstörning som invaldes som ordinarie i FUB:s förbundsstyrelse, 1980. Den förste ordföranden i rikssektionen Klippan, 1995 – 2001 samt ordförande i länsförbundet FUB i Halland.

Junker, Bengt (1913 - 1970)

Ledamot av riksförbundets första styrelse, jurist, vd och medicine hedersdoktor. Stödde ekonomiskt flera av det tidiga FUB:s projekt. Genom sitt ordförandeskap i Svenska scoutförbundet kunde han styra pengar från scouternas insamlingsverksamhet till FUB. Gift med **Karin Stensland-Junker**, också starkt FUB-engagerad samt författare till kända böcker om familjens två barn med funktionshinder. En av de pådrivande för lekoteksverksamhet.

Kock, Karin (1891 – 1976) nationalekonom, statsråd

Kylén, Gunnar (1929 –1994)

Blev fil dr och docent i psykologi 1974, bitr professor i pedagogik 1994. Hans plattform under många år var FUB:s forskningsstiftelse ala, som han under en följd av år ledde. Gunnar Kyléns

forskning om utvecklingsstördas begåvningsutveckling grundar sig på en helhetssyn på människan. Han utvecklade en modell som ersatte det kvantitativa IQ-begreppet med tre kvalitativa begåvningsnivåer, A-, B- och C-stadierna.

Larsson, Gerhard

Ordförande i Omsorgskommittén respektive 1989 års Handikapputredning, organiserade och ledde Samhall (verksamhet för skyddat arbete) därefter landshövding i Västernorrlands län mm.

Myrdal, Gunnar (1898 – 1987)

Nationalekonom, socialdemokratisk politiker; handelsminister 1945-47 i regeringen Erlander I, professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm 1933-47, professor i internationell ekonomi vid Stockholms universitet 1960-67. Mottagare av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 1974 (delat med Friedrich von Hayek).

Myrdal, Alva (1902 – 1986)

Diplomat, politiker, statsråd, författare. På 1930-talet förespråkade makarna Alva och Gunnar Myrdal i sin bok Kris i befolkningsfrågan rashygieniska åtgärder i syfte att förbättra "människomaterialet". Makarna Myrdal delar i boken in medborgarna i "toppvärdiga" och "icke toppvärdiga" individer. Syftet med åtgärderna skulle vara att "utrota all slags fysisk och psykisk mindervärdighet inom befolkningen".

Möller, Gustav (1884 – 1970)

Socialminister från 1924 till 1951, med några års avbrott

Nirje, Bengt (avled i april 2006)

FUB:s förste ombudsman 1960 – 1970, formulerade Normaliseringsprincipen 1969, en princip som sedan dess legat till grund för svensk handikappideologi och en princip som fått stort genomslag världen över. Hans insats har lett till en rad internationella utmärkelser och internationella hedersdoktorat.

Sträng, Gunnar (1906 – 1992)

Gunnar Sträng blev folkhushållningsminister 1947, jordbruksminister 1948, socialminister 1951 och var finansminister 1955-1976.

Utberg, Rolf

Tidigare bla högste tjänsteman i HCK, numera HSO.

Wahlström, Victor

Riksförbundets kanslichef och förbundsdirektör 1974 – 1998, generalsekreterare i "The International League of Societies for Mentally Handicapped", ILSMH (senare Inclusion International), under 1980-talet och därefter dess ordförande, efter 1998 bla medarbetare till Bengt Lindqvist under hans tid som FN:s särskilda rapportör.

Wessman, Lennart (1919 – 2006)

Särskolinspektör, sakkunnig i statliga utredningar, ledde Skolöverstyrelsens enhet för utvecklingen av undervisning för utvecklingsstörda barn och ungdomar fram till 1984. I nära samverkan med Karl Grunewald var han den som ledde avvecklingen av skolhemmen, utvecklade den integrerade särskoleverksamheten och undervisningen av de svårast funktionshindrade barnen.

Zallin, Lars Göran (Lasse)

En av pionjärerna för utvecklingsstördas medinflytande, den första person med utvecklingsstörning som adjungerades till förbundsstyrelsen 1976, deltog tillsammans med Richard Sterner vid konferenser ute i landet. Nu ledamot av rikssektionen Klippans styrelse.

Ramer, Torsten

Riksförbundets ordförande 1956 – 1958

Sodenstierna, Anna

Riksförbundets ordförande 1958 – 1962

Philipsson, John

Riksförbundets ordförande 1962 – 1966

Bergérus, Holger

Riksförbundets ordförande 1972 – 1978

Till sist men inte minst, ett antal stridbara, engagerade och kunniga FUB-medlemmar, som alla haft viktiga poster som förtroendevalda genom åren:

Dalén, Ingrid

Nyman, Birgitta

Tånnerud, Ingrid

Wärngren, John

Presentation av författaren:

Olov Andersson, Halmstad, fil mag och under många år skolledare, har i flera arbeten belyst FUB:s historia genom intervjuer, genomgång av arkiv etc. I detta arbete har han ett nära samarbete med Högskolan i Halmstad.

Källor och referenser

Andersson, O., 2002, *Några trådar i FUB-väven*, FUB, Stockholm

Andersson, O., 2005, *De starka mödrarna i FUB*, Högskolan Halmstad

Andersson, S., ”*I England levde vi ett ytterst sparsamt liv*” – Ett internationellt kontaktnät i Alva och Gunnar Myrdals arkiv, Arbetarrörelsens arkiv

Bakk, A., Brev

Blume, P., Mail

Dalén, I., Mail

Everitt, A., 1978, ”Richard Sterner död”, Sv. Dagbladet, (Karl Grunewalds arkiv)

Grunewald, K., mail och samtal

Gustafson, S, 1978, In memorian (Tidning okänd, Karl Grunewalds arkiv)

Gustafsson, B., Ekonomiproträttet: Gunnar Myrdal (1898 – 1987) , Ekonomisk Debatt 1998, årg.26, nr 8

Nyman, B., Brev och samtal

Sterner tribunalen 1979, 1980. Program, referat och skrivelse till regeringen, (Karl Grunewalds arkiv)

Sterner, R. , 1943, *Arbete mot fredskris*, LO:s skriftserie, Arbetarrörelsens arkiv

Sterner, R. , 1961, *De psykiskt utvecklingsstörda*, Artikel tidningen Ö. Småland (Karl Grunewalds arkiv)

Sterner, R., 1977, *Tosse, född 1943*, Opublicerad stencil (B. Nymans arkiv)

Sträng, G., 1978, ”Richard Sterner död”, Sv Dagbladet, (Karl Grunewalds arkiv)

Tidningen Arbetet, 1975, ”Gamla kaserner blev specialistsjukhus – INGEN FRISK SKULLE BO DÄR”, Intervju med Richard Sterner och John Wärngren (J.Wärngrens arkiv)

Tidningen Handikappsamverkan 1980, ”Porträttet”, intervju med Margareta Sterner, (Karl Grunewalds arkiv)

Tänneryd, T., Samtal

Utberg, R., Mail